

STATSSTÖD TILL POLITISK OPINIONSBLDNING?

Av fil. lic. BIRGER HAGÅRD

På sistone har debatten om statsstöd i olika former till den politiska opinionsbildningen åter blossat upp, och det är glädjande att diskussionen tenderar att bli alltmera seriös. På ömse håll tycks man ha lämnat de värsta polemiska utfallen bakom sig. Det skall inte heller förnekas, att man på många håll, där man tidigare å priori direkt förkastade varje tanke på statsstöd, nu kommit att i viss mån tänka om.

Den hittills förda debatten har i huvudsak inriktats på tre eller — om man så vill — fyra olika problem, som i regel diskuterats var för sig men som samtliga hänger intimt samman. Det är också symptomatiskt, att ställningstagandena för eller emot i allmänhet genomgående avspeglat egna behov av stöd på ifrågavarande område. De olika frågeställningarna är stöd till partiernas press, radions och televisionens ställning, direkt stöd till de politiska partierna samt stöd till oppositionspartiernas utredningsverksamhet.

Den framförda tanken på *statligt stöd till de olika partiernas press* har aktualiserat den nu pågående debatten. Det förvånar ingalunda, att det i detta avseende tycks råda en allvarlig motsättning mellan den socialdemokratiska och den borgerliga inställningen. För den borgerliga pressen har de företagsekonomiska synpunkterna all-

tid varit väsentliga. Strukturrationaliseringen inom den borgerliga pressen har också allt sedan andra världskrigets slut varit påfallande. En rad icke ekonomiskt bärkraftiga höger- och folkpartitidningar har tvingats att lägga ned sin verksamhet. Processen är helt säkert ännu långt ifrån avslutad, men det tycks ändå som om en viss konsolidering har ägt rum på senaste tid. För socialdemokraterna åter har deras press alltid känts som en black om foten. A-pressen har alltid i större eller mindre omfattning subventionerats av fackföreningsrörelsen. De företagsekonomiska synpunkterna har därför icke haft samma relevans för den socialdemokratiska pressen som för den borgerliga. Under senare år har situationen successivt försämrats inte minst till följd av Stockholms-Tidningens ständigt ökande underskott. Stödet från fackföreningsrörelsen till den socialdemokratiska pressen har enbart under 1960-talet uppgått till över 100 miljoner kronor. När så Ny Tids nedläggning aktualiserades, tillsattes skyndsamt en statlig utredning för att utreda pressens läge. Med tanke på utgångsläget förvånar det inte, att man på socialdemokratiskt håll — måhända också inom centerpartiet med dess svaga press — livligt applåderar förslag om stöd åt partipressen, medan man på den borgerliga sidan ställer sig helt negativ.

Radion och televisionen

Frågan om *radion och televisionen* har inte diskuterats efter riktigt samma linjer som stödet åt pressen, fastän mönstret också på denna punkt tycks vara ganska klart. Genom Sveriges Radio AB:s starka bindning till statsmakterna, främst regeringen och därmed the establishment, samt på grund av en inom socialdemokratien vitt utbredd känslomässig negativism till allt som har med kommersialism att göra har socialdemokraterna nog samt slagit vakt om radio- och televisionsmonopolet. I princip ställer man sig negativ till reklamfinansiering som sådan men också till upprättandet av företag, som direkt konkurrerar med det nuvarande monopolföretaget. Genom exceptionella åtgärder lyckades man först tysta Radio Nord och strävar nu efter att eliminera Radio Syd, den andra "piratsändaren".

Inom folkpartiet och högerpartiet har man principiellt tagit en lika bestämd ställning *mot* radio- och TV-monopolet. Delvis är det fråga om tillämpning av den demokratiska frihetsprincipen, men samtidigt är det uppenbart, att man starkt känner trycket av en statsdirigerad radio och TV. Med tanke på dessa medias stora genomslagskraft har också uttalats allvarliga farhågor för att frestelsen till direkt missbruk av dem i maktens intresse kan bli övermäktig för en framtida makthavare. I allmänhet synes folkpartipressen, i vart fall den större och ekonomiskt oberoende, just från principiella utgångspunkter ha engagerat sig starkt för att bryta monopolsystemet. Inom högerpressen har reaktionen inte varit densamma. Endast Sydsvenska Dagbladet och Kvällsposten (MbS) har klart

och entydigt slutit upp på högerpartiets principiella antimonopolinje, medan praktiskt taget resten av högerpressen inte synes ställa sig positiv i samma utsträckning till tanken på en reklamfinansiering. Den främsta bevekelsegrunden torde emellertid inte som för socialdemokraterna vara av principiell natur utan nästan uteslutande ekonomisk. Man fruktar att en reklamfinansiering av radion och televisionen skulle kunna leda till avsevärt försämrade annonsintäkter — bl. a. skulle man kunna riskera att förlora en hel del av den s. k. riksannonseringen. Denna synpunkt skall inte negligeras. Om detta blev följderna, skulle det sannolikt snabbt framtvinga en forcerad nedläggning av tidningar runt om i landet. Och det är i varje fall helt förståeligt, om man från pressens sida inte med någon större förtjusning är beredd till ett sådant offer.

Om det berättigade ifråga om *statsstöd till oppositionspartiernas utredningsverksamhet och kanslier* tycks det inte råda någon egentlig principiell meningsskillnad. Också på regeringshåll synes man vara införstådd med att en opposition måste ges möjligheter att arbeta effektivt. Frågan gäller väl snarast *hur* ett sådant stöd borde utformas.

Direkt partistöd

Vad gäller frågan om *direkt statsstöd till de politiska partierna* har folkpartiet, det ekonomiskt sett kanske svagaste av våra partier, helt naturligt gått i bräschen. Inom högerpartiet har man tidigare haft en i huvudsak negativ inställning till en sådan lösning, men en förändring har uppenbarligen inträtt på sistone. Dessa ställningstaganden återspeglas också rätt tydligt

i de båda partiernas press. Socialdemokraterna å sin sida har visserligen de minsta ekonomiska bekymren, men samtidigt torde det fullständiga beroendet av fackföreningsrörelsen kännas som en direkt black om foten, varför man icke utan en viss tacksamhet kan väntas åse framstötarna från borgerligt håll.

Hittills har alla de olika problemkomplexen behandlats var för sig i diskussionen. Det är emellertid uppenbart, att de hänger intimt samman och att därför en samlad lösning är påkallad. Hur vore det, om man på allvar försökte att få till stånd en allsidig utredning, som i alla berörda avseenden kom med förslag att trygga den fria opinionsbildningen i landet. Vi har för de fyra stora partierna en allmänt accepterad *demokratisk överideologi*. I enighetens namn borde man försöka komma fram till en vettig lösning på dessa otvivelaktigt allvarliga problem. Att frågan löses är av stor betydelse för möjligheterna att trygga och effektivisera de demokratiska arbetsformerna.

Beträffande statsstöd till de politiska partierna kan givetvis alljämt principiellt sägas, att dessa inte får bli beroende av staten. Om detta inträffade, skulle demokratiens livsnerv bli hotad. Men samtidigt är det givetvis helt otillfredsställande, att de politiska partierna, de främsta uttrycken för olika åsikter, på sätt som nu sker skall tvingas att arbeta med löjeväckande små resurser. Samtliga partier torde i dagens läge inte ens ha de resurser som en enda av våra större dagstidningar äger. Hur skall under sådana omständigheter de politiska partierna överhuvudtaget ens kunna verka som opinionsbildare

i någon större utsträckning? De blir också mer eller mindre beroende av sina finansiärer. Det socialdemokratiska partiet är för sin existens på nåd och onåd utlämnat till fackföreningsrörelsens välvilja, och de borgerliga partierna är helt beroende av de medel, som de kan samla ihop på frivillig väg — från enskilda, från näringslivet eller som i centerpartiets fall från olika jordbruksorganisationer.

En sådan avhängighet av faktorer, som i största möjliga utsträckning borde vara ovidkommande — helt blir de det naturligtvis aldrig — är inte rimlig. Ett direkt beroende av staten är naturligtvis inte heller tilltalande, men detta kan i vart fall högst avsevärt begränsas om vi får en genomtänkt utformning av statsstödet. I diskussionen har föreslagits bidrag i förhållande till antalet väljare som vid ett tidigare val stödde de olika partierna. Detta är en väg att gå, som dock samtidigt också kan medföra en förstärkt institutionalisering av en i och för sig redan otidsenlig partistruktur. *En annan möjlighet vore att ge medborgarna rätt till skatteavdrag för medlemsavgift till ett politiskt parti, maximerad till låt oss säga 100 kronor.* Detta skulle leda till en ökad avgiftsfinansiering av partierna, i princip en sund utveckling, som också sannolikt skulle kunna leda till ökat politiskt intresse från människornas sida. På så sätt skulle man också kunna undanröja behovet av direkt statsstöd i någon större omfattning. Och när människorna inte längre genom sitt medlemskap önskade vidmakthålla ett speciellt parti, skulle det inte heller på konstlade vägar — genom statsstöd — hållas på fötter. Mot detta kan invändas, att en medborgares partipolitiska tillhörighet i

sådant fall skulle riskera att bli känd, men häremot kan invändas, att om en enskild person absolut vill slå vakt om sitt politiska inkognito, vore sannolikt förlusten av 90—100 kr (det skatteavdrag han gick miste om) inte av avgörande betydelse för honom. Erfarenheten har också lärt, att de människor som genom direkt medlemskap stöder ett visst parti i regel inte gör någon större hemlighet av det.

Ingen kontroll

Givetvis kan också många andra alternativ diskuteras. Det kan också bli fråga om en kombination av olika åtgärder. Det väsentliga är dock att stödet får en sådan utformning, att *ingen som helst kontroll* kan komma ifråga av partiernas inre verksamhet eller medlemsregister. Man kan ta lärdom av just den mycket bristfälliga utformning som stödet till de politiska ungdomsorganisationerna har fått, där kontroll från skolöverstyrelsens sida inte är utesluten och där också — teoretiskt i vart fall — stora möjligheter yppar sig att manipulera med medlemssiffrorna. En annan erfarenhet, som kan göras från samma verksamhetsfält, är frågan om stöd bör utgå också till antidemokratiska rörelser som kommunistpartiet. Detta bör en gång för alla besvaras med ja eller nej, så att man slipper från ett hymlande av det slag som gäller för det kommunistiska ungdomsförbundet, "Demokratisk Ungdom", som anser sig självt "demokratiskt" (helt säkert utgående från kommunistisk terminologi) och därmed av skolöverstyrelsen föreslås få komma i åtnjutande av allmänna medel.

De båda övriga frågorna, radions och televisionens ställning samt eventuellt stöd till partiernas press, måste sannolikt ställas i direkt relation till varandra, om någon vetlig lösning skall kunna åstadkommas. En möjlighet vore att statsmakterna över budgeten anslog medel till postverket, så att postdistributionen av tidningarna skulle kunna ske praktiskt taget gratis. Men frågan är om detta kommer att vara tillfyllest för socialdemokraterna, vilka är de enda som egentligen har intresse av denna fråga.

Det är inte uteslutet, att socialdemokraterna nu är så hårt trängda ekonomiskt, att de är beredda att med vilka metoder som helst driva igenom ett riksdagsbeslut om statsstöd till pressen. Det förslag, som skisserats om stöd via partierna i förhållande till antalet väljare, är dock för orimligt för att överhuvud kunna tas på allvar. Då förefaller det något mindre osmakligt att ge stöd i förhållande till upplagestorlek, ehuru detta inte heller har det ringaste med bärkraftigheten att skaffa. Men om man på socialdemokratisk sida skulle trotsa alla anständighet och ta till extrema åtgärder, måste man på den borgerliga sidan sätta hårt mot hårt och tvinga socialdemokraterna till eftergifter vad gäller radion och televisionen.

Farhågorna inom t. ex. högerpressen borde kunna undanröjas i och med att man lät den svenska pressen upprätta ett eget reklamfinansierat radio- och televisionsföretag, varigenom eventuella annonsförluster för tidningarna direkt skulle kunna kompenseras genom reklamintäkterna till radio- och TV-företaget. En sådan lösning borde kunna accepteras av alla

parter. Det är också möjligt, att det finns andra och bättre lösningar på detta problem. De får väl i så fall diskuteras fram.

Under alla omständigheter är det en illusion att tro att vi i längden kan undvika reklamradio och reklam-TV i Sverige. Danskarna är i dag översköljda av västtysk reklam. Den dag man från Köpenhamn börjar reklamera i TV-sändningar, som ses långt uppe i Sverige, är våra möjligheter att stå utanför borta. Därtill kommer att det skulle få allvarliga konsekvenser för svenska företag, om de inte på lika villkor skulle kunna använda denna form av reklam och konkurrera med utländska firmor. I sammanhanget skall man också peka på Radio Syds popularitet i Malmöområdet. Och det kan väl inte råda någon som helst tvekan om att de hårda domarna i olika instanser mot detta företags ägare inte har

något som helst stöd i svenska folkets rättsmedvetande. Det har sagts, icke utan rätt, att det i princip är fråga om samma kamp för eternas frihet idag som för pressens frihet på 1800-talet.

Det centrala är emellertid, att vi får till stånd en samlad lösning av alla de här berörda frågorna. Vad som i det ena fallet är ointressant för socialdemokraterna saknar i det andra fallet varje intresse för de borgerliga. För den skull får man sannolikt försöka kompromissa, om man vill uppnå någon lösning. Att en sådan kommer till stånd ligger emellertid i *samtligas intresse*, i demokratiens intresse, om dess arbetsformer effektivt skall kunna anpassas till de stora förändringar som vårt samhälle genomgått sedan andra världskrigets slut, och som det sannolikt kommer att gå till mötes under den närmaste framtiden.